

Pałacyki muzyki nad fosą. Zabytkowe budynki Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego we Wrocławiu

Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego we Wrocławiu zawdzięcza swoją nieoficjalną nazwę „Podwale” malowniczej lokalizacji przy zakolu fosy miejskiej. Malownicza jest nie tylko lokalizacja, ale też lokale — dwie ekskluzywne kamienice z lat 1882–1884, efektowne pałacyki czynszowe w stylu historyzmu, które w latach 2014–2019 kompleksowo odrestaurowano.

Szkoła jest placówką prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Powstała w 1947 roku, ma zatem 75-letnią tradycję. Jej założycielem i pierwszym dyrektorem był Zygmunt Nowicki — dyrygent i pedagog ze Lwowa. „Podwale” wyróżnia się bogatą ofertą edukacyjną — jest to jedyna szkoła muzyczna II stopnia na Dolnym Śląsku, która kształci nie tylko w zakresie instrumentalistyki klasycznej i wokalistyki, lecz również rytmiki, instrumentalistyki jazzowej i wykonawstwa muzyki dawnej (klasy fletu podłużnego, fletu traverso, klawesynu, skrzypiec barokowych i violi da gamba). Placówka organizuje i współorganizuje znaczące wydarzenia artystyczne. Do najważniejszych z nich należą: Międzynarodowy Konkurs Instrumentów Dętych, Ogólnopolski Konkurs Wokalny im. Franciszki Platówny, Ogólnopolski Konkurs Zespołów Kameralnych (współorganizowany z wrocławskim oddziałem Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków) oraz Przegląd Pianistyczny „Fortepian (nie)obowiązkowy”. W szkole działa chór, zespół wokalny, orkiestra kameralna i orkiestra dęta. Orkiestra kameralna wielokrotnie brała udział w międzynarodowych festiwalach. Szczególne znaczenie dla rozwoju artystycznego uczniów ma współpraca z takimi wrocławskimi instytucjami kultury, jak Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego, Narodowe Forum Muzyki oraz Klub Muzyki i Literatury. Wśród pedagogów jest tak wielu utytułowanych nauczycieli akademickich, że w przeszłości szkoła bywała nazywana „małą Akademią”. Uczniowie „Podwala” zdobywają nagrody w prestiżo-

◀ Bogaty program rzeźbiarski ryzalitu budynku nr 68 — ryczący lew jako zwornik (najwyższy punkt łuku), wyżej kartusz z nabzdyczonym aniołkiem, jeszcze wyżej kariatydy powykręcane na manierystyczną modłę. Fot. Wojciech Drąg

Na Podwalu Olawskim — pocztówka (z 1910 roku) z archiwum szkoły ukazująca kamienice przed dwudziestowiecznymi przebudowami. Na pierwszym planie niezachowane: fryz na wysokości obecnego trzeciego piętra, zadaszenie ryzalitu i wieżyczka z latarnią

wych konkursach w kraju i za granicą. Do grona wybitnych absolwentów należą: Rafał Augustyn, Jan Jakub Bokun, Zbigniew Czwojda, Andrzej Filończyk, Paweł Hendrich, Krystian Adam Krzeszowiak, Jerzy Mrozik, Eugeniusz Sasiadek i Konrad Skolarski.

O aurze kamienic przy Podwalu pisał w swoich wspomnieniach filozof i socjolog Norbert Elias (1897–1990): *Od frontu był piękny, bardzo charakterystyczny widok. Była to dzielnica reprezentacyjna, m.in. dlatego, że tamtejsze mieszkania posiadały ogromne pokoje, coś w rodzaju towarzyskich salonów, gdzie można było zapraszać i przyjmować gości*¹. Przed II wojną światową w kamienicy przy Podwalu 69 gości podejmował konsul honorowy Królestwa Danii i konsul honorowy Królestwa Holandii. Dziś przy Podwalu nadal można spotkać konsula, choć już nie w szkole, tylko w pobliskiej neorenesansowej willi rodziny Haase, w której mieści się obecnie Konsulat Generalny Republiki Federalnej Niemiec. O bogac-

¹ N. Elias, *Moje wrocławskie wspomnienia*, „Odra”, nr 4/1996, s. 13–19.

Fasady budynków Państwowej Szkoły Muzycznej im. Ryszarda Bukowskiego we Wrocławiu

Fot. Wojciech Drąg

twie architektonicznym okolicy świadczą także stojące między budynkami szkoły a siedzibą konsulatu monumentalne pałace czynszowe z charakterystycznymi hełmami, atlantami podtrzymującymi wykusze i secesyjnymi wrotami (Podwale 73–75), a także godny weneckiego doży pałacyk Wiskotta (Podwale 63).

Historia zabudowy

Zabudowa okolic dzisiejszych ulic Podwale (niem. *Ohlauer Stadtgraben* — Podwale Oławskie) i Dworcowej stała się możliwa dopiero w latach dwudziestych XIX wieku, kiedy rozebrano dawne obwarowania miejskie. W latach osiemdziesiątych obszar znajdujący się pomiędzy ulicami Dworcową i Hercena został podzielony na parcele. Dwie środkowe zakupił Heinrich Simon (1845–1924), który był budowniczym, a w latach 1877–1906 również radnym miejskim. Wkrótce po zakupie odsprzedał parcelę numer 69 zamożnemu kupcowi żydowskiemu Jonasowi Hirschelowi. W 1882 roku berlińska spółka architektoniczna Cremer&Wolfenstein zaprojektowała na zlecenie Jonasa Hirscheła trzykondygnacyjną kamie-

Wymiana łamanego dachu budynku nr 69 w 2014 roku. W niebo wbija się kamienny szczyt i schodkowy mur ogniowy

Fot. uczniowie Wrocławskiej Szkoły Fotografii AFA _____

nicę, którą następnie wybudowała firma Heinricha Simona. Na każdym piętrze zaplanowano jedno mieszkanie o powierzchni blisko 500 m², co pozwoliło na wydzielenie takich pomieszczeń jak biblioteka, pokój służącej, ogród zimowy czy pokój bilardowy.

Rodzina Hirschelów pozostała właścicielem budynku aż do lat trzydziestych XX wieku. Hirschelowie mieszkali na parterze i pierwszym piętrze, natomiast drugie piętro było wynajmowane. W 1890 roku lokatorem był bankier i pierwszy we Wrocławiu konsul honorowy Królestwa Danii. W latach trzydziestych budynek kupił Carl Becker, kupiec kolonialny i konsul honorowy Królestwa Holandii. Carl Becker wynajmował mieszkania na pierwszym i drugim piętrze kilku rodzinom, natomiast parter przejął Gotajski Bank Ubezpieczeń od Ognia, który następnie zawładnął całą kamienicą i stopniowo przekształcił ją w biurowiec. W 1939 roku władze banku postanowiły przybliżyć fasadę do nazistowskich kanonów piękna, usuwając z niej bogate neobarokowe dekoracje, które częściowo przywrócono podczas remontu w latach 2016–2017.

Również kamienica numer 68 została zaprojektowana przez berlińską spółkę architektoniczną Cremer&Wolffenstein, wybudowana zaś przez firmę Heinricha Simona. Projekt budynku pochodzi z 1883 roku. W 1926 roku strych kamienicy

Szczytowa część kamienicy numer 69. Strażniczki drzwi balkonowych — hermy — podtrzymują naczółek wypełniony ornamentem kartuszowo-zwijającym, tzw. rollwerkiem. Powyżej kamienny szczyt z masywnymi ślimacznicami i rozetami

Fot. Wojciech Drąg

Okna drugiego i trzeciego piętra budynku nr 68 podczas wymiany stropów

Fot. Zenon Szklarz

zaadaptowano na trzypokojowe mieszkanie, zastępując ozdobny fryz sześcioma małymi oknami. Przeszło istnieć zadaszenie centralnego ryzalitu oraz dekoracyjny szczyt zwieńczony latarnią z masztem. Efekt strzelistości przeszedł do historii.

Oba budynki szczęśliwie nie ucierpiały znacząco podczas II wojny światowej. W 1947 roku kamienica numer 68 została siedzibą Niższej i Średniej Szkoły Muzycznej im. Stanisława Moniuszki, która kilkakrotnie zmieniała nazwę, a w 1966 roku została przemianowana na Państwową Szkołę Muzyczną II stopnia. W 1996 roku, dzięki staraniom dyrektora Zygmunta Komuszyny i środkom przyznanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, szkole przekazano kamienicę numer 69.

Budynek przy Podwalu 68

Znakami rozpoznawczymi kamienicy numer 68 są okna zamknięte pełnymi łukami, ceglana okładzina i dwie rzeźbiarskie mieszkaniki drugiego piętra — kariatydy wieńczące wykusz i podtrzymujące balkon na trzecim piętrze.

Ceglana fasadę zdobią liczne detale architektoniczne. Na parterze elewacja jest boniowana (żłobkowana), a na osi znajduje się ryzalit poprzedzony tarasem ze schodami do ogródka frontowego. Reprezentacyjność pierwszego piętra podkreślają naczółki (zwieńczenia okien) wypełnione ornamentem muszlowym oraz urozmaicony, wieloboczny plan centralnego wykuszu.

Na parterze od strony Podwalu znajdował się pokój reprezentacyjny z zachowaną do dzisiaj sufitową dekoracją stolarską oraz salon połączony z jadalnią (dawna aula, obecnie sala Kameralna), przez którą przechodziło się do sypialni i pokoi dziecięcych umieszczonych w skrzydle bocznym. Nad niektórymi drzwiami zachowały się stiukowe dekoracje — supraporty. Pozostałe piętra otrzymały układ zbliżony do parteru, a zatem pierwotnie w kamienicy znajdowały się trzy obszerne apartamenty.

Reprezentacyjna klatka schodowa z dekoracją sztukatorską rozczłonkowana jest przy pomocy spoczników i podestów. Podest wysokiego parteru ozdobiono kompozycją z wielobarwnego kamienia.

W 2017 roku ukończono remont elewacji kamienicy, podczas którego wymieniono też dach i pokryto go blachą. Zrekonstruowano również metalowe koronkowe zwieńczenie, które według Agnieszki Tomaszewicz *podkreśla widoczne w detalach elewacji związki z francuską architekturą początku XVII wieku*².

Budynek przy Podwalu 69

Kamienicę numer 69 widać z daleka dzięki wysokiemu łamanemu dachowi z masztem oraz szczytowi z okazałymi ślimacznicami. Budynek składa się z przysadzistej części frontowej i załamanego pod kątem prostym skrzydła bocznego, które nie należy do Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego. Fasada jest wyraźnie podzielona na dwie części — główną, nakrytą łamanym dachem, oraz niższą boczną, w której mieści się brama wejściowa. Część główną na pierwszej i drugiej kondygnacji podkreśla ryzalit, na trzeciej balkon, a wyżej ozdobny szczyt. Na parterze centralną oś akcentował niegdyś — podobnie jak w przypadku sąsiedniej kamienicy — taras ze schodami do przedogródka, niestety niezachowany.

Fasada była pierwotnie bogato zdobiona neobarokowymi dekoracjami, które częściowo przywrócono podczas remontu w 2017 roku. Zachowała się sień przejazdowa z okładziną kamienną i dekoracją sztukatorską oraz główna klatka schodowa ze spocznikami, podestami i ozdobnymi balustradami, które podczas remontu w latach 2017–2019 odrestaurowano i ozłocono.

Blisko 500-metrowe apartamenty na każdej z trzech kondygnacji miały podobny układ. Za wykuszowymi oknami na centralnej osi fasady znajdował się salon, a po jego bokach reprezentacyjne pokoje dzieńne pani i pana domu. Na pierwszym i na drugim piętrze pan domu miał również do swojej dyspozycji bibliotekę/palarnię (okna nad bramą).

Z salonu przechodziło się bezpośrednio do jadalni z oknami od strony podwórza. Po prawej stronie jadalni, w ryzalicie podwórzowym, znajdowały się

² A. Tomaszewicz, *Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego*, [w:] *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, Wrocław 2011, s. 611.

kuchnia i pokój służącej. Po lewej stronie mieściła się garderoba, przez którą przechodziło się do skrzydła bocznego złożonego z łazienki, dwóch sypialni i wielkiego finału apartamentu w postaci pokoju bilardowego. W 1933 roku Gotański Bank Ubezpieczeń od Ognia przerobił wszystkie mieszkania na biura, zastępując układ amfiladowy układem korytarzowym, który zmniejszył powierzchnię pokoi i zaburzył ich pierwotną komplementarność.

Remont i przebudowa

W latach 2013–2019 siedziba szkoły przeszła całkowitą metamorfozę — zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz. Obie kamienice zmieniły się od stóp do głów — wymieniono stropy na wszystkich piętrach i oba dachy, odrestaurowano dziewiętnastowieczne fasady i elewacje podwórzowe, zainstalowano dwie windy. Dobudowano dwie nowe klatki schodowe, a te zabytkowe zostały spektakularnie odnowione. Wyburzono mury wewnętrzne oddzielające od siebie budynki, dzięki czemu piętra obu budynków zostały ze sobą skomunikowane w poziomie. Na fasadzie kamienicy numer 69 zrekonstruowano neobarokowe dekoracje. Na dach kamienicy numer 68 powróciły charakterystyczne okna (tzw. wole oczy) i metalowe koronkowe zwieńczenie. Dawną aulę i salę rytmiki (dziewiętnastowieczne salony połączone z jadalniami) podzielono na dwa mniejsze pomieszczenia, pomiędzy którymi zmieściły się jeszcze toalety i korytarze. Życie koncertowe szkoły przeniosło się z parteru budynku numer 68 na poddasze kamienicy numer 69, które zaadaptowano na salę koncertową. Bibliotekę eksmitowano z dziewiętnastowiecznej kuchni i pokoju służącej do przestronnej jadalni i garderoby. W przyziemiu budynku numer 69 wydzielono świetlicę. Dzięki iluminacji fasady kariatydy zostały gwiazdami okolicy.

Przebudowa siedziby szkoły przebiegła w kilkunastu etapach. W 2011 roku sporządzono dokumentację techniczną. Zadanie to udało się zrealizować dzięki środkom z Funduszu Promocji Kultury przyznanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu *Infrastruktura kultury*. W 2013 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego pozytywnie rozpatrzył wniosek o dofinansowanie inwestycji *Przywrócenie budynkowi PSM II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego we Wrocławiu walorów funkcjonalnych poprzez jego remont i przebudowę oraz dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych*. W 2014 roku dzięki dotacjom z budżetu państwa i ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego przeprowadzono prace ogólnobudowlane i instalacyjne. Kontynuowano je w latach 2015–2016. W 2017 roku siedziba szkoły została objęta projektem *Kompleksowa modernizacja energetyczna wybranych państwowych placówek szkolnictwa artystycznego w Polsce*, który sfinansowano ze środków Unii Europejskiej (z Funduszu Spójności) w ramach programu operacyjnego *Infrastruktura i środowisko 2014–2020* oraz ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dzięki wielomilionowym dotacjom w ciągu trzech lat udało się zrealizować zadanie *Przywrócenia walorów funkcjonalnych zespołowi budyn-*

Sień budynku nr 69 przed remontem (fot. Zenon Szklarz) i po remoncie (fot. Wojciech Drąg)

Sala perkusji przed remontem (fot. Zenon Szklarz) i po remoncie (fot. Wojciech Drag)

ków PSM II stopnia we Wrocławiu poprzez ich modernizację oraz dostosowania do prowadzenia działań dydaktycznych. Prace objęły całkowitą przebudowę wnętrza obu kamienic oraz wymianę stropów, dlatego w latach 2017–2019 szkoła działała w trzech siedzibach tymczasowych. W budynkach Zespołu Szkół Logistycznych i Zespołu Szkół Zawodowych nr 5 odbywały się popołudniami zajęcia, w budynku Zespołu Szkół Teleinformatycznych i Elektronicznych umieszczono bibliotekę i kadry.

Sala lekcyjna przed remontem (fot. Zenon Szklarz) i po remoncie (fot. Wojciech Drąg)

W przypadku Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego *genius loci* ma tak wielką moc, że nikt nie mówi na szkołę „Bukowski”, natomiast w powszechnym użyciu jest przydomek „Podwale”. W programach wszystkich kierunków studiów we wrocławskiej Akademii Muzycznej znajduje się kompletny kurs historii sztuki. Zabytkowa siedziba „Podwala” jest ceglany kurs przygotawczym do tych zajęć, kamienicznym wykładem z historii architektury. Toskańskie kapitele na parterze i jońskie na pierwszym piętrze uczą spię-

Klatka schodowa budynku nr 68 przed remontem (fot. Zenon Szklarz) i po remoncie (fot. Wojciech Drąg)

trzenia porządków w stylu Koloseum. Tynkowe imitacje bloków kamiennych to repetytorium z przysadzistych pałaców renesansowych. Poskręcane kariatydy udzielają korepetycji z manieryzmu, perorują o figurach serpentinach. Ceglano-kamienna fasada kamienicy numer 68 odsyła jednocześnie do renesansu północnego i na paryski plac Wogezów z jego harmonijną zabudową *brique-et-pierre*. Zgeometryzowane czarne słoneczniki z kutego żelaza na klatce schodowej zapowiadają secesję. Doświadczając tego architektonicznego kontrapunktu różnych elementów stylowych, trudno nie poczuć się trochę górnołotnie i nie przypomnieć sobie, że zgodnie z powtarzaną w nieskończoność sentencją Goethego — *architektura to skamieniała muzyka*.

Wykorzystane źródła i opracowania

- [1] Elias Norbert, *Moje wrocławskie wspomnienia*, „Odra”, nr 4/1996.
- [2] Krzywka Łukasz, *Studium historyczno-konserwatorskie budynków Szkoły Muzycznej II stopnia przy ul. Podwale 68 i 69 we Wrocławiu*, praca niepublikowana, Wrocław 1998.
- [3] Tomaszewicz Agnieszka, *Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia im. Ryszarda Bukowskiego*, [w:] *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, Wrocław 2011.

